

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

MP./ riksåklagaren ang. misshandel

(Göta hovrätts dom den 26 mars 2024 i mål B 691-24)

Riksåklagaren har förelagts att skyndsamt svara skriftligen på överklagandet.

Svaret bör särskilt avse frågan vilken betydelse det har för bedömningen om s.k. kontraktsvård kan komma i fråga att förverkande av villkorligt medgiven frihet skulle ske om fängelse väljs som påföljd.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Jag tillstyrker att prövningstillstånd meddelas i frågan om påföljden istället för fängelse kan bestämmas till skyddstillsyn med kontraktsvård.

Bakgrund

MP har dömts för misshandel till fängelse i ett år. Vidare har tidigare villkorligt medgiven frihet om fängelse i ett år förklarats förverkad.

Överklagandet till Högsta domstolen

MP yrkar att påföljden ska bestämmas till skyddstillsyn med kontraktsvård. I andra hand att tiden för förverkande av villkorligt medgiven frihet ska sättas ner i väsentligt mån.

Han gör gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande.

Hovrättens dom

Hovrättens majoritet uttalar i sina domskäl bl.a. följande (domen s. 3 f.).

Tingsrätten har bestämt straffvärdet för brottsligheten till ett års fängelse. Enligt hovrättens bedömning är straffvärdet inte lägre än så.

Därutöver har tingsrätten förklarat ett år av villkorligt medgiven frihet förverkad på grund av den misskötsamhet som återfallet i våldsbrott ger uttryck för. Hovrätten gör inte heller i denna del någon annan bedömning än den som tingsrätten gjort.

Såväl gärningens art som dess straffvärde, liksom återfallet i våldsbrott, talar med betydande styrka för en fängelsepåföljd. Ska en annan påföljd än fängelse väljas måste den vara så ingripande att den kan anses tillräcklig för att ersätta den reaktion på brottet som tingsrättens dom innebär. MP har tidigare fått förmånen av en s.k. kontraktsvård vid inte mindre än fyra tillfällen, men dessa ligger så pass långt bakåt i tiden att det inte bör tillmätas någon påtaglig betydelse för valet av påföljd nu.

En fråga i målet är om domstolen vid sina överväganden kring valet av påföljd bara ska ta hänsyn till det fängelsestraff som gärningen motiverar, eller om även ett beslut om förverkande av villkorligt medgiven frihet har betydelse. Frågan har berörts i litteraturen, se t.ex. Borgeke, Att bestämma påföljd för brott, nätupplagan, s. 517 f. Enligt hovrättens bedömning följer av 29 kap. 4 § brottsbalken jämfört med 34 kap. 5 § samma balk att ett beslut om förverkande av villkorligt medgiven frihet är en del av samhällets reaktion på att MP på nytt döms för våldsbrott (jfr prop. 1987/88:120 s. 49 ff.). När ett sådant förverkande är aktuellt är det, enligt hovrätten, en omständighet som måste beaktas när valet av påföljd ska bestämmas.

Vid valet av påföljd för MP kan hovrätten konstatera att tiden på behandlingshem begränsar sig till sex månader, och att det närmare innehållet delvis är oklart. Även om de därpå följande frivårdande åtgärderna får anses ha viss ingripande karaktär, anser hovrätten att den av frivården föreslagna behandlingsplanen inte är tillräckligt ingripande för att bryta den starka presumtionen för ett fängelsestraff och de andra följder som är aktuella i detta mål. Det gäller även med beaktande av den tid som MP har varit frihetsberövad i målet. Tingsrättens dom ska därmed stå fast även i fråga om påföljd.

En av hovrättens ledamöter som var skiljaktig och ville bestämmas påföljden till skyddstillsyn med kontraktsvård. Hon anför därvid bl.a. följande.

Jag instämmer i tingsrättens bedömning att straffvärdet för den misshandel som MP nu döms för motsvarar ett års fängelse. Såväl brottets straffvärde som artvärde och till viss del även återfall i brottslighet gör att det finns en stark presumtion för att välja fängelse som påföljd. Frågan är då om det finns särskilda skäl för att ändå bestämma påföljden till skyddstillsyn.

Det står genom utredningen klart att MPs missbruk i väsentlig grad har bidragit till att brottet har begåtts. MP har förklarat sig villig att genomgå den kontraktvårdsbehandling som föreslagits. Det talar med styrka för att välja skyddstillsyn i stället för fängelse.

Frågan är om den föreslagna behandlingen är tillräckligt ingripande i förhållande till brottslighetens allvar. Den föreslagna behandlingen utgörs av en initial placering på behandlingshem under sex månader som följs av eftervård i upp till ett år med kontakt med behandlingshemmet. Efter slutförd behandling på behandlingshemmet ska MP genomgå Kriminalvårdens program RVP under åtta månader och få behandling genom socialtjänstens öppenvård.

Med beaktande av beräknad villkorlig frigivning och den tid som MP varit frihetsberövad i målet anser jag att den planerade behandlingen är tillräckligt ingripande i förhållande till brottslighetens allvar. Sammantaget innebär det att det finns särskilda skäl för att frångå presumtionen för fängelse. MP ska därför dömas till skyddstillsyn med kontraktsvård. Det alternativa fängelsestraffets längd bör bestämmas i enlighet med brottets straffvärde, dvs. ett års fängelse.

Grunderna för min inställning

Vid val av påföljd ska rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott. (Se 30 kap. 4 § brottsbalken.)

Skyddstillsyn med kontraktsvård kan användas som alternativ till relativt långa fängelsestraff. Någon fixerad straffvärdegräns finns inte men som utgångspunkt gäller att kontraktsvård inte är utesluten när längden av det fängelsestraff som annars skulle ha dömts ut hade varit upp mot två års fängelse, i undantagsfall också något längre. Med hänsyn till att en kontraktsvård kan utformas på många olika sätt och att det som utgångspunkt krävs att den planerade behandlingen är tillräckligt ingripande i förhållande till brottslighetens allvar måste det göras en jämförelse mellan brottsligheten och behandlingsplanens utformning i det enskilda fallet. (Jfr prop. 1986/87:106 s. 36 samt Martin Borgeke och Mikael Forsgren, Att bestämma påföljd för brott, 4 uppl., 2021, s. 513. Jfr även Högsta domstolens avgöranden den 28 december 2023 i mål B 7397-22 "Den ingripande behandlingsplanen".)

Gällande frågan om vilken betydelse det har för bedömningen om s.k. kontraktsvård bör komma ifråga när det är aktuellt att förverka tidigare villkorligt medgiven frihet har i doktrinen uttalats bl.a. följande (Borgeke och Forsgren, Att bestämma påföljd för brott, nätupplagan s. 517 f.).

Inte sällan förekommer det att den som är aktuell för kontraktsvård har begått det brott eller något av de brott som åtalet avser under prövotiden efter villkorlig frigivning från ett tidigare fängelsestraff. Hade domstolen dömt till fängelse hade det då regelmässigt varit aktuellt att förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad, helt eller delvis. Detta är naturligtvis inte aktuellt när skyddstillsyn med kontraktsvård väljs som påföljd. Som

alternativt fängelsestraff i domslutet ska rätten ange endast det straff som hade dömts ut för den nya brottsligheten och alltså inte uttala sig i frågan, om den villkorligt medgivna friheten hade förklarats förverkad eller ej. HD har i rättsfallen NJA 1989 s. 165 I och II, där frågan aktualiserades, förklarat att det, främst med hänsyn till legalitetsprincipen, inte är möjligt att vid undanröjande av kontraktsvården på grund av misskötsamhet förklara någon del av reststraffet förverkat. Motsvarande bör då gälla om undanröjandet sker på grund av nya brott som har begåtts efter utgången av prövotiden avseende den villkorliga frigivningen men under prövotiden avseende skyddstillsynen med kontraktsvård. Detta kan i vissa fall innebära att den tilltalade, som döms till kontraktsvård, ”blir fri” från reststraff av betydande längd. Den fråga som man kan ställa sig är om det förhållandet att ett långt reststraff på detta sätt ”makuleras” genom en dom på kontraktsvård bör påverka rättens avgörande. Detta skulle kunna ske antingen så, att rätten inte väljer kontraktsvård som påföljd i ett sådant fall eller på det viset, att domstolen bestämmer ett längre alternativstraff än som annars hade skett.

När det gäller det första alternativet kan det sägas, att det förhållandet att lagstiftaren inte har observerat det aktuella problemet inte gärna bör tillåtas att inverka negativt på den tilltalades möjligheter att bli dömd till kontraktsvård i stället för till fängelse. Och det andra alternativet faller på att den konstruktion som lagstiftaren har valt i fråga om angivandet av det alternativa fängelsestraffet knappast lämnar något utrymme för rätten att, exempelvis genom hänvisning till 29 kap. 4 § BrB, sätta ut ett längre alternativstraff än brottslighetens straffmättningsvärde i övrigt motiverar. Hade man dömt till fängelse hade det ju för övrigt regelmässigt inte funnits skäl till återfallsskärpning av straffet eftersom förverkande av den villkorligt medgivna friheten hade varit möjlig och detta i de allra flesta fallen räcker som återfallsskärpning.

Det kan nämnas att Straffsystemkommittén i sitt betänkande *Ett reformerat straffsystem* (SOU 1995:91) föreslog att domstolen i en situation av det aktuella slaget skulle, om rätten vid en dom på fängelse hade förklarat villkorligt medgiven frihet förverkad, i domslutet ange också hur lång tid av den villkorliga friheten som hade förklarats förverkad (se förslaget till 32 kap. 2 § 2 st. i betänkandet). Tanken bakom detta var att den domstol som hade frågan om undanröjande av kontraktsvården på grund av misskötsamhet eller nya brott uppe till bedömning skulle, i fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet, vara i samma läge som den domstol som dömde till kontraktsvård. Detta förslag, som hade goda skäl för sig, ledde emellertid inte till lagstiftning.

Min bedömning

Enligt den tidigare domen (Hovrätten för Västra Sveriges dom den 24 februari 2016 i mål B 1085-16) dömdes MP för bl.a. försök till mord och rån bestående i att han med bil flera gånger försökte köra på två målsäganden varefter han körde på en av målsägandena som skadades svårt samt i direkt anslutning till

mordförsöket rånade den andra målsäganden innan han lämnade platsen. Straffet bestämdes till fängelse i åtta år och tidigare villkorligt medgiven frihet förklarades i sin helhet förverkad MP frigavs villkorligt från det straffet den 24 april 2021 med en återstående strafftid om två år, nio månader och fjorton dagar. Prövotiden gick ut den 6 februari 2024. Den nu aktuella gärningen begicks den 1 december 2023.

Jag instämmer i domstolarnas bedömning att straffvärdet av den misshandel MP nu ska dömas för uppgår till fängelse i ett år. Jag instämmer också i bedömningen att, om fängelse väljs som påföljd, det finns skäl att förverka tidigare villkorligt medgiven frihet med i vart fall ett år.

Det är min uppfattning att den föreslagna kontraktsvården i och för sig är tillräckligt ingripande i förhållande till ett fängelsestraff om ett år. Eftersom det finns skäl att förverka tidigare villkorligt medgiven frihet måste den omständigheten enligt min uppfattning beaktas, inte minst eftersom det enligt nu gällande lagstiftning saknas möjlighet att bestämma det alternativa straffets längd till mer än ett års fängelse. För det fall MP skulle missköta skyddstillsynen med kontraktsvård och den påföljden därmed blir aktuell att undanröja, kan domstolen, enligt nu gällande lagstiftning, heller inte döma ut reststraffet om fängelse ett år vilket, mot bakgrund av den mycket allvarliga brottslighet som ligger till grund för den tidigare domen, torde framstå som stötande, inte bara för de målsägande som drabbades av den tidigare brottsligheten, utan även med hänsyn till det allmänna rättsmedvetandet.

Sammanfattningsvis instämmer jag därför i domstolarna påföljdsbestämning och anser att hovrättens domslut ska stå fast.

Prövningstillstånd

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

Högsta domstolen har i avgörandet ”Kontraktsvård och frihetsberövande” (dom den 20 maj 2024 i mål B 8385-23) slagit fast att häktningstid ska beaktas vid domstolens prövning om en behandlingsplan är tillräckligt ingripande i förhållande till fängelsestraffets längd. Högsta domstolen uttalar också (p. 15) att vare sig brottslighetens art eller tidigare brottslighet bör ha någon avgörande betydelse vid bedömningen av om skyddstillsyn med kontraktsvård kan komma i fråga.

När det gäller frågan om betydelsen av tidigare brottslighet måste dock framhållas att det råder en presumtion för att tidigare villkorligt medgiven

frihet ska förverkas om den frigivne begår nya brott under prövotiden (34 kap. 1 § första stycket och 5 § brottsbalken).

Ett förverkande av villkorligt medgiven frihet är i princip en reaktion på att någon har brutit mot de villkor som var förenade med den villkorliga frigivningen och innebär i grunden ett beslut om ändrade verkställighetsvillkor beträffande den första domen. Förverkande av villkorligt medgiven frihet har emellertid också bedömts vara den mest lämpliga åtgärden för att möta ny brottslighet efter ett tidigare fängelsestraff. Förverkande har ansetts ha fördelar jämfört med den allmänna återfallsskärpning som kan ske enligt 29 kap. 4 § brottsbalken, eftersom det redan från början står klart hur mycket den dömda riskerar i straffskärpning om han eller hon på nytt begår brott och under vilken tid som straffskärpning kan komma i fråga. Mot denna bakgrund har lagstiftningen utformats med avsikten att behovet av återfallsskärpning i så stor utsträckning som möjligt ska styras över till förverkandet (se prop. 1997/98:96 s. 134 och "Återfallsförverkande" NJA 2021 s. 807 I och II).

Eftersom Högsta domstolen genom rättsfallet "Kontraktsvård och frihetsberövande" får anses ha tonat ner återfallets betydelse vid påföljdsbestämningen är det enligt min uppfattning av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen nu också klargör om och i vilken utsträckning det vid bedömningen av om s.k. kontraktsvård kan komma ifråga ska beaktas att förverkande av villkorligt medgiven frihet skulle ske om fängelse väljs som påföljd.

Jag tillstyrker därför prövningstillstånd beträffande denna fråga.

Jag kan inte se att det i övrigt finns skäl för prövningstillstånd i målet.

Bevisuppgift

Preliminärt åberopar jag inte någon bevisning och anser att målet kan avgöras på handlingarna. Jag ber dock att få återkomma med bevisuppgift och med mina synpunkter på målets handläggning för det fall prövningstillstånd skulle komma att meddelas.

Marie-Louise Ollén
tf. vice riksåklagare

My Hedström

Kopia till
Utvecklingscentrum
Åklagarkammaren i Kalmar (AM-131773-23).
Kammaråklagaren Patrik Sonevang